Tarve talousosaamiselle

13.11.2020

Koronaepidemia on vaikuttanut kotitalouksien taloudelliseen pärjäämiseen. Monet ovat joutuneet lomautetuiksi ja jopa työttömiksi poikkeustilanteen vuoksi. Ihmiset ovat hakeneet toimeentulotukea ja muuta apua selvitäkseen arjesta. Ruoka-avun tarve on kasvanut ja taloushaasteet näkyvät myös velkaantumisena. (Kestilä, Härmä & Rissanen 2020, 44.) Vaikka koronaepidemia on lisännyt ihmisten taloudellisia haasteita, on suomalaisten taloudellinen pärjääminen ja talousosaamisen taso huolettanut jo aiemmin. Talousongelmien yleistyminen on ollut nähtävissä tilastojen valossa ja kansalaisten talousosaamisen tasoon ollaan valtakunnallisesti kiinnittämässä tarkempaa huomiota ja pohtimassa keinoja sen vahvistamiseksi tekemällä kansallista talousosaamisen strategiaa. Sen tekemisessä noudatetaan OECD:n suositusta kansalaisten talousosaamisen vahvistamiseksi. (Suomen Pankki 2020.)

Ihmisten talousongelmien ja ylivelkaantumisen määrien arvioimiseksi ei ole tarkkaa tietoa, mutta velkaongelmien yleistymisestä ja syvenemisestä on uutisoitu viime aikoina runsaasti tuomalla esiin mm. muutoksia maksuhäiriömerkinnän saaneiden määrässä: maksuhäiriöitä tilastoitiin 2009 318 700 ja 2020 389 500 henkilöllä (Suomen Asiakastieto Oy 2020). Ulosoton asiakasmäärät täydentävät kuvaa velkaantumiseen liittyvän ongelman laajuudesta. Vuonna 2019 on tilastoitu ulosotossa olevan 507 170 henkilöä. Myös Takuusäätiö kertoo ongelman yleistymisestä velkaongelmaisten yhteydenottojen määrän kasvulla, samoin kuin heiltä apua hakevien velkamäärien kasvulla. (Takuusäätiö [viitattu 10.11.2020.)

Seinäjoen ammattikorkeakoulun ja Seinäjoen kaupungin yhteisessä ESR-rahoitteisessa Tasku-hankkeessa selvitettiin tiettyjen työtekijäryhmien (sosiaalitoimi, talous- ja velkaneuvonta, ulosotto, seurakunta, te-toimisto, järjestöjä) näkemystä asiakkaidensa taloudellisesta tilanteesta, taloushaasteiden luonteesta ja niissä mahdollisesti havaituista muutoksista. Yhtenä taloushaasteita kohtaavana asiakasryhmänä selvityksessä tulivat esiin opiskelijat, joten hankkeessa päätettiin kartoittaa myös SeAMKin opiskelijoiden taloudellisen osaamisen tasoa. Opiskelijoille kohdennetun kyselyn toteuttivat SeAMKPron opiskelijat.

Arjenhallinnan haasteet usein myös talousongelmien taustalla

Kyselyyn vastanneet työntekijät arvioivat talousongelmien taustalla vaikuttavia yleisimpiä syitä. Taloudenhallintaa laajempana ongelmana, mutta sitä osaltaan aiheuttavana, nähdään arjenhallintaan liittyvät haasteet. Muita yleisiä syitä, jotka aiheuttavat talousongelmia, nähtiin olevan mielenterveyteen liittyvät haasteet, päihteiden käyttö, pienituloisuus sekä velkaantuminen. Myös erilaiset riippuvuudet mainittiin usein talousongelmia aiheuttavina tekijöinä. Tulojen epäsäännöllisyys vaikuttaa myös monen taloudelliseen tilanteeseen. Esimerkiksi epäsäännöllisen palkkatyön ja erilaisten tukien yhteensovittaminen ei aina toimi sujuvasti ja tästä voi aiheutua haasteita oman talouden hallintaan.

Muutokset talousongelmien luonteessa

Osa vastaajista näki ja nimesi selkeitä muutoksia, joita viime vuosien aikana on ollut nähtävissä talousongelmien luonteessa. Selkeimmät muutokset liittyvät pikavippien yleistymiseen osana haasteellista talous- ja elämäntilannetta. Yksittäisillä henkilöillä saattaa olla lukumäärällisesti useita pikavippejä. Myös otettujen pikavippien summat ovat kasvaneet viime vuosina. Pikavippien ohella myös erilaisten riippuvuuksien nähdään yleistyneen ja usein nämä kaksi asiaa kytkeytyvät toisiinsa talousongelmien taustalla. Kyselyyn vastanneet mainitsivat erityisesti peliriippuvuuden talousongelmia syventävänä tekijänä, jolloin velkasummat voivat nousta suureksi pienessäkin ajassa. Lisäksi huumeriippuvuus nostettiin vastauksissa esiin.

Talousongelmia kohtaavat myös hyvätuloiset

Työntekijöiden kuvausten mukaan taloudellisia haasteita kohtaavat asiakkaat ovat heterogeeninen ryhmä ja yhteistä kuvausta heistä on hankala antaa. Usein asiakkaat ovat kuitenkin työttömiä, sairauslomalla tai eläkkeellä olevia, mutta myös opiskelijoita, ansiotyössä olevia sekä yrittäjänä toimivia. Kotitalouksista talousongelmia kohtaa useimmiten yksinasuvat ja yksinhuoltajaperheet, mutta myös lapsiperheet.

Riippuvuuksien aiheuttamat talousongelmat koskettavat niin hyvätuloisia kuin pienituloisiakin. Tämä muuttaa sitä ennakkokäsitystä, mikä ihmisillä ehkä on talousongelmissa olevista henkilöistä. Usein ajatellaan, että talousongelmat ovat jotain sellaista, mitä vain pienituloiset kohtaavat. Pienituloinen henkilö on toki todennäköisemmin talousongelmissa kuin ns. hyvätuloinen, mutta johtopäätöksiä ei voi vetää aivan niin suoraan. Kyselyyn vastanneet kuvaavat kohtaamiensa asiakkaiden talousongelmia seuraavasti:

”Talousongelmia voi olla, vaikka olisi ns. hyvätuloinen. Esim. peliriippuvuuden aiheuttamaa”.”Pikavipit ovat yleistyneet, peliriippuvuus lisääntynyt ja suuria velkoja hetkessä, huumevelkoja”.”Yhä nuoremmat velkaantuvat”.”Velkaantumisen aste on nykyään paljon vakavampi asiakkaiden saapuessa palvelujen piiriin.”” Ulosoton velallisina on kaiken ikäisiä, kaikista yhteiskuntaryhmistä ja kaikista tuloluokista olevia”.

Hyvät taloudenhallintataidot, mutta huolta raha-asioista

SeAMKin opiskelijoille kohdistetun kyselyn (n=80) pohjalta kokemukset opiskelijoiden omista taloudenhallintataidoista näyttävät melko hyviltä. Vastaajista hieman yli puolet työskentelee opiskelun ohella, millä on tietysti vaikutusta käytössä olevaan rahamäärään. Suuri osa vastanneista opiskelijoista on suunnitelmallisia ja harkitsevia rahankäytössään ja 64%:lla on myös säästöjä pahan päivän varalle. Jopa 78% vastaajista arvioi hallitsevansa hyvin omaa talouttansa. Suurimmaksi kulueräksi, asumisen ja ruuan lisäksi, vastaajat ilmoittavat auton, liikkumiseen liittyvät kustannukset sekä ulkona syömisen ja juomisen.

Vaikka kyselyn tulokset antavat varsin hyvän kuvan opiskelijoiden taloudellisesta osaamisesta, kaikki vastaukset eivät täysin tue tätä kuitenkaan. 74%:ia ilmoitti, ettei pidä kirjaa omista tuloista ja menoista. Tälle

syyksi mainittiin mm. se, ettei asialle joko ole tarvetta tai siihen ei olla totuttu. Myös ”kaikki menee, mitä tulee” -tyyppinen ajatus tuli esiin useissa vastauksissa. Huolimatta siitä, että opiskelijat arvioivat omat taloudenhallintataidot varsin hyväksi, niin 36%:lla vastaajista rahat olivat loppuneet ennen seuraavaa tili- tai tukipäivää viimeisen puolen vuoden aikana yhdestä neljään kertaa. Vaikka kulutuskäyttäytymiseen liittyvä suunnitelmallisuus ja harkitsevaisuus tulikin esiin vastauksissa, kertoi 30%:ia tekevänsä ostoksia todennäköisemmin hetken mielijohteesta kuin ostosta suunnitellen.

Työntekijöille osoitetussa kyselyssä erään vastaajan kommentti nähtävillä olevista muutoksista asiakkaiden tilanteissa liittyi opintolainaan ja pikavippeihin:

”Helposti saatavat pikavipit ja luotot ovat vaikeuttaneet monen elämää. Lisäksi opintolainan osuus opintoetuuksista on noussut, mikä lisää taloudellisia vaikeuksia. Lisäksi opintolaina nostetaan useammin kokonaan. Aiemmin myös jotkut pankit tukivat osanostoja. Nuoret voivat käyttää koko lainaosuuden nopeastikin ja elää loppu lukukautta pikavippikierteessä”.

Jos raha-asiat aiheuttavat huolta opiskelijoille, ei siltä säästy muissakaan asemissa olevat. S-Pankin suomalaisille teettämässä Taloudellinen hyvinvointi -kyselyssä raha-asiat olivat jopa viidennekselle vastaajista suurin stressin aiheuttaja ja 46 prosentilla kolmen suurimman stressinaiheuttajan joukossa. Raha oli jopa kiirettä yleisempi stressin aiheuttaja. (Taloudellinen hyvinvointi [viitattu 11.11.2020.)

Talousongelmiinsa apua hakeneet ihmiset ovat usein maininneet ongelmia aiheuttaviksi syiksi maksamisen ja luotonoton helppouden, huolimattomuuden ja osaamattomuuden raha-asioiden hoidossa (Markkanen 2020). Kaikkiin talousongelmia aiheuttaviin syihin ei löydy helppoa ratkaisua. Heikkoon osaamiseen tasoon on kuitenkin mahdollista puuttua parhaimmillaan ennaltaehkäisevästi, mutta myös ongelmien jo alettua – taloudelliset taidot ovat oppimisen tulosta.

Anu Aalto
Lehtori, TASKU-hankkeen projektipäällikkö
SeAMK Sosiaali- ja terveysala

Lisätietoa
TASKU-hankkeesta https://app-staging.seamk.hion.dev/yrityksille/tki-projektit/tasku-talous-sujuvasti-kuntoon/

Lähteet:

Kestilä, L., Härmä, V. & Rissanen, P. (toim.)Covid-19-epidemian vaikutukset hyvinvointiin, palvelujärjestelmään ja kansantalouteen. THL raportti 14/2020. Saatavana: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140661/URN_ISBN_978-952-343-578-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y

OECD suositus talousosaamisen kehittämisestä. Saatavana: http://www.oecd.org/finance/OECD-Recommendation-on-Financial-Literacy.htm

Markkanen, Minna, kehittämispäällikkö, Takuusäätiö. Ajankohtaiskatsaus Suomalaisten talous- ja velkatilanteeseen. Seminaariesitys 27.8.2020.

Suomen
Pankki. Saatavana: https://www.suomenpankki.fi/fi/opi-taloudesta/opi-taloudesta/talousosaamishanke/

Taloudellinen hyvinvointi 2019.
S-Pankki. Saatavana: https://dokumentit.s-pankki.fi/tiedostot/taloudellinen-hyvinvointi-kysely